

KOLHOOSIFOLKLOORI KOGUMINE JA UURIMINE VARAJASES EESTI NSV-S

KAISA LANGER

Elu uus ond üle kõegõ,
kolhoosikord ond kõegõ kaellim,
sestäp täna laulamõgi,
uuta elu ülistäme,
kolhoosi korda kiidamõ.¹

Nii lauldi 1950. aasta juulis rahvakunstiõhtul Pärnus. Kuigi laul lubas, et „Tervitusi tuomõ teile / Kihnu suarõlta kaugõlt”, oli see tegelikult pärnaka Kalev Raave kirjutatud ning hiljem Kihnu murrakusse tõlgitud. Laulu kohaselt ei tundnud kihnlased enam millestki puudust, nad olid oma elu peremehed ning tänu Stalinile ja parteile olid neil töötamiseks parimad vahendid. See kiitus uuele korrale arhiveeriti samal aastal folkloorina. Sääraste laulude ja muude kolhoosifolkloorina kogutud tekstide põhjal kirjeldas Heldur Niit ajalehes Sirp ja Vasar kolhoosifolkloori uue nähtusena, mis vägisi tähelepanu ja eluõigust nõuab (Niit 1950: 7).

Rahva seast kogutud laulud, jutud ja ütlused, mis näitasid kolhoosikorra eelseid, võimaldasid rahvaluuleteadusel kinnitada enda kasu uuele korrale. 1949. aastal toimunud põllumajanduse massilise kollektiviseerimise järel (vt nt Jääts 2004: 138–139), stalinismi kõrgajal otsisid eesti folkloristid poliitilisel tellimusel kolhoose kirjeldavat folkloori: selle jaoks korraldati 1950. aastate alguses tudengite välitööpraktikaid ja kolhoose külastasid rahvaluuleteadlased. Artiklis vaatlen materjale, mis arhiveeriti kolhoosifolkloorina, ja osutan säärase rahvaluule leidmise raskustele kollektiviseerimisjärgses külaühiskonnas. Tutvustan praktilisi ja teoreetilisi vastuolusid, mis tekkisid värsketes kolhoosides positiivse ja nõukogudemeelse folkloori otsimisel – just sellisena tuli eesti rahvaluulet esitada nii kodumaises ajakirjanduses kui ka üleliidulistel teadusüritustel.

Artikli allikaks on rahvaluulekogude kõrval folkloristide diskussioonikoosolekute protokollid. Koosolekud, mida sageli asutustevaheliselt korraldati, näitavad, kuidas kolhoosifolkloor ja laiemalt nõukogude rahvaluule said neil aastatel folkloristika huviobjektiks, kuidas muutusid mõistekasutus ning senised seisukohad uurimismaterjali leidmise ja loomise osas. Vaatlen ka seda, kuidas esitleti uut rahvaluulet ajakirjanduses ja kooliõpikutes.

Represseeritud või maalt lahkunud kolleegid, uued eesmärgid ja nõuded kogumisele ning uurimistöele, senise teadustöö ümberhindamine, arhiivinaise tsenseerimine, vajadus orienteeruda venekeelses teaduslikus ja ideoloogilises kirjanduses ning oma töö kaudu nõukogude ideoloogia popularisee-

¹ EKM ERA, KKI 12, 519/23 (19) < Pärnu linn – Ellen Niit < Kalev Raave, Sinaida Saar (1950).

rimine – see kõik iseloomustas Teise maailmasõja järel valitsenud uut reaalsust, kus oma ametil tööd jätkavatel ja alustavatel folkloristidel, nagu ka teistel (rahvus)teaduste esindajatel, oli keeruline leida õiget suunda.² Eesti folkloristika meetodid, uurimis- ja kogumissuunad³ joondusid stalinismiperioodil nõukogude mudelite järgi. Seni oli eesti rahvaluuleteadlastel nõukogude folkloristikaga olnud vähe kokkupuuteid ja uue paradigmaga kohanemine võttis mitu aastat. Filosoofilised ideed, poliitiline võim ja teaduslikud argumendid olid Nõukogude süsteemis uurimistöös ja selle korralduses üksteisega läbi põimunud (Pollock 2006: 13–14). Nõukogude teadus pidi täitma kommunistliku partei eesmäärke, olema patriootlik ja praktiline (Krementsov 1997: 220). Teaduse politiseeritus väljendus muu hulgas ka selles, et Nõukogude Liidus olid teadlased sageli osa riiklikust kontrolliaparatuurist (Krementsov 1997: 5).

Nõukogude Liidus polnud folkloristika esimesel kümnel aastal pärast oktoobrirevolutsiooni kuigi suure ideoloogilise ega poliitilise mõju all – seda on nimetatud lausa rahvaluuleteaduse kuldajaks (Oinas 1973: 45). Mõnikord kirjeldati folkloori eelneva sotsiaalse korra kasutu jäänukina (Miller 1990: 6). Oli vähe viise, kuidas rahvaluulet sai nõukogude ühiskonna ülesehitamisel rakendada – „kasutu” uurimismaterjal tähendas, et folkloristika oli teadusena marginaalne. Nõukogude teadlaskonnal oli kuni 1930. aastate alguseni uurimistöös suhteliselt palju vabadusi, näiteks olid võimalikud kontaktid välismaa kolleegidega. 1931. aastast alates olid aga teaduslike uurimistöode plaanid partei kontrolli all (Pollock 2006: 4). Ka folkloristika tähendus muutus 1930. aastate alguses, mil Nõukogude Liidus toimusid mitmed diskussioonid rahvaluule määratlemise üle: rahvaluulena otsustati näha kirjalikke, näiteks seinalehtede materjale ning tekste, mille loomisele folkloristid on kaasa aidanud (Howell 1992: 260, 284). 1933. aastal algas suuremates kirjandusajakirjades kampaania folkloori kogumise ja uurimise toetuseks. Mõjukas nõukogude vene folklorist Juri Sokolov määratles 1934. aastal folkloristika kirjandusteaduse alaosana (Miller 1990: 9) ning edaspidi uuritigi rahvaluulet selles võtmes; rahvajutustajatest ja -laulikutest võisid saada Nõukogude Kirjanike Liidu liikmed (Oinas 1973: 52).

Murranguks oli Maksim Gorki kõne 1934. aastal esimesel üleliidulisel nõukogude kirjanike kongressil (Gorky 1977), kus ta väitis, et rahvaluule kirjeldab optimistlikus laadis rahvamasside püüdlusi parema elu poole, ja rõhutas rahvaluuleliste allikate väärtust sotsiaalsete suhete uurimisel. Gorki kõne näitas poliitikutele folkloori potentsiaali propagandavahendina ja sellest alates oli rahvaluulekogumisel tugev riiklik toetus. Folkloristika ideoloogiline kasu nõukogude ühiskonnas oligi kõige paremini näha kaasaegse nõukogude folkloori kogumise kaudu. Laiemalt oli rahvaluule määratletud rahvamasside kunstilise loomunguna (Sokolov 1947 [1938]: 4), selle alaliigiks olevat nõu-

² Viimastel aastatel on ilmunud mitmed eesti folkloristikas stalinismiperioodil toimunud muutusi käsitlevad artiklid: Saarlo 2017a, 2017b, 2018, 2019; Kalkun, Oras 2018; Kulasalu 2013, 2017.

³ Kasutan siinkohal mõistet *kogumine*, mida on Eestis rahvaluule talletamise kohta varemgi kasutatud. Täpsem oleks kasutada rahvaluule dokumenteerimise mõistet, kuid jään mõistekasutuse juurde, mida minu käsitletud perioodil kasutati nii folkloristide kui ka asjahuviliste seas. Lisaks polnud kolhoosifolkloori kirjanemise eesmärk mitte tollasest küläühiskonnast võimalikult täpselt dokumenteeritud pildi saamine, vaid üksikute sobivate killukete kokkukorjamine.

kogude folkloori defineeriti sisu ja laadi kaudu: nimetusega tähistati rahvaloomingut, mis kujutas positiivselt mitmesuguseid kaasaegseid nõukogulikke teemasid, nagu Suur Isamaasõda, töölised, revolutsioonid või kolhoosid. Veneemaal ning teistes liiduvabariikides koguti nõukogude folkloori alates 1930. aastatest. Folkloristide osalus rahvaluulena käsitletud tekstide loomisel oli eriti sage just nõukogude folkloori osas: folkloristid ja ka kirjanikud olid lauljatele ja jutustajatele abiks, nad tutvustasid fakte ja toimetasid tekste (Oinas 1973: 52).

Kui Eestist sai Nõukogude Liidu osa, pidi eesti rahvaluuleteadus kohanema nõukogude folkloristikaga, näiteks pakkuma materjali ajalooteadusele ja kunstidele. Esimestel nõukogude aastatel ilmunud artiklites ja ülevaadetes väitsid Eesti teadlased, et Eesti senine rahvaluulekogumine olla kõrvale jätnud mitmeid sotsiaalseid kihte puudutatavat folkloori, ühiskonnakriitilist ja kaasaegset materjali (vt nt Kogumistöö... 1948: 5–6; Haberman 1949: 17–19). Muutuma pidid nii rahvaluule kogumise meetodika kui ka teemad. Need seisukohad rahvaluule kogumises ja uurimises said tõuke üleliidulistest teaduslikest üritustest. Seal anti suuniseid uurimissuundade ja meetodite kohta ning oodati eestlaste konverentsittekandeid nõukogulikel teemadel (Saarlo 2018: 137). Kolhoosifolkloori kogumine Eestis sai alguse NSV Liidu Teaduste Akadeemia etnograafia instituudi teaduslikust sessioonist Moskvas 1950. aasta kevadel. Seal edastati eesti folkloristidele kaasaegse, näiteks kolhooside rahvaluule kogumise kõrval nõue juba kogutud rahvaluulet rohkem populariseerida ja folkloori loomist juhendada, näiteks kunstilise isetegevuse kaudu.⁴

Nõukogude rahvaluuleteaduse mõjul muutus rahvaluule mõiste ka Eestis. 1936. aastal oli Oskar Loorits defineerinud rahvaluulet kui suulise traditsioonina rahva mälus säilinud ja levinud vaimset loomingut, mille autoreid nimepidi harilikult ei teata (EE 1936). Stalinistlikul perioodil polnud suulisus ega anonüümsus rahvaluule määratlemisel enam olulised kriteeriumid. Ühel eesti rahvaluuleteadlaste diskussioonikoosolekul leiti, et lausa igasugune mitteprofessionaalne looming on rahvalooming ning seeläbi rahvaluuleteadlaste huviobjekt.⁵ Rahvaluuleks peeti niisiis ka üksikisikute loodud tekste, mille sisu ja laadi riiklikul nõudmisel suunati. Nõukogudeaegse rahvaluule uurijad on selliste tekstide kohta kasutanud pseudofolkloori mõistet: neid küll esitleti rahvaluulena, kuid sisuliselt oli tegu autoriloominguga (vt nt Miller 1990). Eestis arhiveeriti nõukogude folkloorina erisuguseid materjale, mida varasema määratluse järgi rahvaluuleks poleks peetud, näiteks harrastusluuletajate loomingut ja olustikukirjeldusi. Nende tekstide loomise ajendid ja nende seosed traditsioonilise rahvaluule tunnuste või motiividega on mitmekesised ja seetõttu ei vaatle ma neid halvustava kõlaga pseudofolkloori mõiste abil, vaid näitena, kuidas teadlased ja nende intervjueeritud inimesed otsisid viise nõukogude diskursusega kohanemiseks.

Nõukogude Eestis toimus Teise maailmasõja järel sovetiseerimine küll institutsionaalsel tasandil, kuid selle täpsemad praktikad olid alles kujunemas. Folkloristikaga tegelesid esmalt kaks asutust: Riikliku Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond⁶ ning Tartu Riikliku Ülikooli kirjanduse ja rahvaluule

⁴ RA, ERA.R-2345.1.90, l 1.

⁵ EKM arhiiv, n 1, s 116, l 31.

⁶ Eesti Rahvaluule Arhiivi nimi aastatel 1940–1942 ja 1944–1995.

kateeder. Neile lisaks moodustati 1947. aastal Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut (KKI), millel oli rahvaluule sektor. Rahvaluuleteaduse tudengite kogutud materjalid olid esialgu teiste asutuste kogudes, 1950. aastal rajati kateedri enda folkloorifond. Esimestel sõjajärgsetel aastatel koguti nõukogude folkloori pigem juhuslike kampaaniatega. Näiteks 1946. aastal toimus maipühade tähistamiseks kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna liikmete vahel sotsialistlik võistlus Suure Isamaasõja folkloori kogumises.⁷ Sääraseid materjale laekus aga vähe. Suuremad muutused kogumismetoodikas leidsid aset 1948. aastal, mil Tartus toimus kaks museoloogilist konverentsi,⁸ kus folkloristid, etnoloogid ja keeleteadlased arutlesid materjali kogumise ja arhiveerimise üle. Rahvaluuleteaduse osas otsustati, et nii folkloristide kui ka korrespondentide kogumistöö peaks olema võimalikult kollektiivne. Sooviti uusi kaastöölisi, et leida materjali linnadest ja tööstusasulatest. Konverentsi otsused mõjutasid nii folkloristide korraldatud välitöid kui ka kaastööliste juhendamist.

Kas kolhoosist kogutud või kolhoosi kohta räägitud folkloor?

Nõukogude folkloori üheks alaliigiks oli kolhoosifolkloor, mille kogumine sai Eestis alata pärast ühismajandite moodustamist: 1948. aastal, enne massilist kollektiviseerimist avaldatud kogumistöö juhendis oli nõukogude rahvaluulena soovitatud koguda tööstuse, revolutsioonide, Suure Isamaasõja ja kaas-aegse eluga seostuvaid materjale (Kogumistöö... 1948: 6). Juhendis on esile tõstetud põllumajanduslike kommete kogumise vajadust ning selles kontekstis on ka ühismajandeid põgusalt mainitud: „Maapidamise uued, kollektiivsed vormid kolhooside ja sovhooside näol toovad kaasa uusi kombeid ja tavasid, mida samuti tuleb jälgida ja kirjas jäädvustada” (Kogumistöö... 1948: 26). Mõned aastad hiljem olid 1948. aasta juhendi küsitluskavad aga „Nõukogude korrale iseloomulike kiirete edusammude tõttu” aegunud ja kaastöölistele saadeti selle asemel hoopis mitmesuguseid muid küsitluskavu, muu hulgas kolhooside kohta (Lätt 1951), kuid kolhoosifolkloori saabus neilt siiski harva. Kui ühismajanditest kirjutati, siis pigem üldistes, kolhoosielu argipäeva kirjeldustes.⁹ Sellistest olustikukirjeldustest raskemini olid leitavad folkloristlikuks uurimiseks ja publitseerimiseks sobivad žanrid: laulud, vanasõnad, ütlused, mõistatused ja jutud.

Eestis rajati esimesed sovhoosid ehk riigimajandid juba 1940. aastal, kolhoosid ehk ühismajandid 1941. aastal. Sõjajärgselt loodi esimesed kolhoosid 1947. aastal. Kolhoosifolkloori käidi kogumas juba 1950. aasta suvel – siis oli see üliõpilaste välitööpraktika teema. Kolhoositraditsioonide kohta küsimine vaid aasta pärast massilist kollektiviseerimist viitas kolhooside ajatusele – folkloorikogumine aitas hiljutistele muutustele ajaloolist sügavust lisada. Kui varem tähendas rahvaluule enamasti midagi vana ja traditsioonilist, siis millegi rahvaluuleks nimetamine muutis selle ühtaegu ajalooliseks.

⁷ EKM ERA, EFAM, mapp „Tööplaanid, graafikud, aruanded”.

⁸ EKM arhiiv, n 1, s 112.

⁹ Näiteks EKM ERA, RKM I 1, 85/95 < Jõelähtme kihelkond – J. Grünthal (1950).

Kolhoosifolkloori täpne määratlus oli eesti folkloristide seas eri asutustes erinev. Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas tähendas kolhoosifolkloor rahvaluulet, mille teemaks oli elu ühismajandis. KKI rahvaluule sektoris liigitati aga teemast hoolimata kolhoosifolklooriks kõik, mis kolhoosidest oli kogutud (sh näiteks pulmakombed, mardilaulud jne). Artiklis käsitlen kolhoosifolkloorina materjale, mida kolhooside kohta 1950. aastatel folklooriga tegelevates institutsioonides arhiveeriti, niisiis mitte kõiki ühismajandites toimunud kogumisretkedel jäädvustatud materjale. Kirjeldan rahvaluuletekstide kõrval seda, mida intervjueritavad rääkisid üldistele kolhoosialastele küsimustele vastates: rahvaluulekogudesse on jõudnud ka palju kirjeldavat ja olustikulist materjali näiteks majandustegevuse ja harrastuskultuuri kohta. Oluline on märkida, et kolhoosides ja kolhooside kohta võis käibel olla mitmesugust rahvaluulet, mida folkloristidele ei esitatud või mida viimased kirja ei pannud. Rahvaluule peamiseks dokumenteerimisviisiks Teise maailmasõja järel olid kirjapanekud ja välitööde käiku kirjeldavad kogumispäevikud. Need sündisid (enese)tsensuuri kontekstis: iga välitööline pidi ise otsustama, milline materjal ja mil viisil jõudis folkloorikõidetes ja seega potentsiaalsesse avalikku kasutusse. Intervjuude need osad, mis võisid kogujale või esitajale probleeme tekitada, sai lihtsalt maha vaikida. Seega ei anna artikkel ülevaadet rahvaluulest 1950. aastate alguse kolhoosikülas, vaid toonaste maaelanike vastustest folkloristide kolhoositeemalistele küsimustele – ning eelkõige sellest, mida folkloristid oma tähelepanekutest ja intervjuudest kirjapanemise ja arhiveerimise jaoks sobivaks pidasid.

Kolhoosifolkloori kogusid eesti rahvaluuleteadlased stalinismiperioodil. Folkloristikale avaldatud poliitilise surve kõrgperioodil oli nõukogude folkloori kogumine ja uurimine folkloristide ellujäämisstrateegia, kohandumine. Kui oli võimalik leida ideoloogiaga sobivaid strateegiaid, mille abil sai nõukogude folkloori asemel tegeleda klassikaliste folkloorižanridega, tegid nad pigem seda (Saarlo 2018: 148). Stalini surma järel kritiseeris venekeelne teadlaskond mõningaid nõukogude folkloori žanre (Oinas 1973: 55–56), kuid diskussioonid sellise rahvaluule üle jätkusid veel 1960. aastate lõpuni ning vanemaid tekste avaldati uuesti kuni 1980. aastateni. (Panchenko 2012: 433) Ka Eestis lõppes nõukogude folkloori otsimine pärast Stalini surma, ehkki mõned kaastöölised saatsid nõukogulikke, sealhulgas kolhoosidega seostuvaid tekste arhiivile hiljemgi, mõndagi arhiveeriti, kuid neid sattus kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas ka arhiveerimata jäetud materjalide sekka.¹⁰ Rahvaluule uurimise ekspeditsioonid toimusid ka edaspidi maapiirkondades ja seega ühismajandites, kuid folkloristid ja tudengid ei jäädvustanud enam spetsiifiliselt kolhooside ega sovhoosidega seostuvat folkloori.

---

¹⁰ Kõiki rahvaluule osakonnale saadetud materjale ei arhiveeritud. Osa saadeti kaastöölistele tagasi, mõned pandi aga kõrvale. Arhiveerimata jäetud materjalide seas on tekste, mille autentsuses folkloristid polnud veendunud, aga ka selliseid materjale, mis parajasti käibel olnud folkloori määratluse alla ei mahtunud. Ave Goršič (2019) on kirjeldanud arhiivi ülejääkidena neid materjale, mis polnud arhiveerimiseks piisavalt head, kuid olid araviskamiseks siiski liiga väärtuslikud.

Nõukogude metoodikat järgivad välitööd

1948. aastal otsustati hakata rahvaluulet dokumenteerima kollektiivsemas laadis. Seniste üksi või kahekesi ettevõetud kogumismatkade asemel korraldati asutuste ja erialade ühisekspeditsioone (Oras 2008: 61). Kolhoosifolkloori kogusid folkloristid või tudengid siiski sageli üksi või kahekesi, kuid kolhooside kohta esitasid kogujad küsimusi ka mõnel suuremal ekspeditsioonil, näiteks 1951. aastal Helme kihelkonnas Riidajal toimunud KKI ja kirjandusmuuseumi ühisekspeditsioonil. Võimalusi rahvaluule kogumiseks pakkus peale selle nõukogude töökorraldus, mille kohaselt linnaelanikud pidid šefluse korras põllutööl abiks käima. Näiteks Richard Viidalepp oli 1951. aasta sügisel kaks nädalat Vastseliina kolhoosides saagikoristusel abiks ning tegeles seal õhtuti rahvaluule kogumisega.¹¹

Uutes teemades orienteeruvate informantide leidmiseks otsiti kontakti kohalike ametnikega. Kui näiteks KKI 1951. aasta Setomaa ekspeditsioon uude kolhoosi jõudis, veetis Richard Viidalepp esimese päeva kolhoosikeskuses, kus ta sirvis koosolekute protokolle, vestles kontori ametnikega ja luges seinalehte.¹² Kui ka mõned tudengid said kolhooside kohta infot kohalikult täitevkomiteelt,¹³ siis teised kogujad ei saanud võimudelt alati oodatud abi: „Hommi kupoolikul veendume, et sadama hakkab alati just siis, kui meie läheme välja, ja et täitevkomiteega asjaajamine on ajaraisk.”¹⁴ Ametiasutusi oli tarvis külastada elukoha registreerimiseks ning komanderinguaruannete kinnitamiseks, kuid ametnike ja kolhoosi juhtkonna intervjuerimine oli vajalik ka tudengite välitööpraktika aluseks olnud kolhoosifolkloori küsitluskava tõttu, sest see algas küsimustega kolhoosi majandusliku edasijõudmise kohta. Mõnel korral satuti jutuka esimehe või arveametniku juurde, kes arvude, protsentide ja tabelite juurest edasi minna ei tahtnudki,¹⁵ teinekord olid asjaosalised ehmatanud, et statistilisi andmeid tuleb esitada võõrastele inimestele.¹⁶ Üks kolhoosijuht ütles, et tal pole rahvaluuleks aega.¹⁷ Küsitluskava abil kirjeldati kolhooside hoonestust ja punanurki, raamatukogusid ja ajalehtede tellimist, aga folkloori uuriti ka kitsamas mõttes kui suulises traditsioonis levivat vaimset kultuuri. Kogumisjuhendi järgi oli vajalik, et kogujad teeksid intervjuude kõrval ise tähelepanekuid. Need kajastusid enamasti kogumispäevikutes.

Kolhoosifolkloori koguti mitmel pool, rohkem materjale on Kesk-Eestist, Pärnumaalt ja Setomaalt. Asutustevahelisel koosolekul, kus analüüsiti 1951. aastal Moskvast toimunud üleliidulise etnograafide konverentsi seisukohti, otsustasid folkloristid, et eelkõige tuleks koguda eesrindlikes kolhoosides ja tehastes, sest seal olla „kasvatuslikult paremat materjali”.¹⁸ Viidalepp oli seda printsiipi juba varem Nõo ja Torma kandi kolhoose külastades järginud,¹⁹

¹¹ EKM ERA, KKI 17, 317 < Vastseliina rajoon – Richard Viidalepp (1951).

¹² EKM ERA, KKI 17, 275 < Vastseliina rajoon – Richard Viidalepp (1951).

¹³ Nt EKM ERA, KKI 12, 344 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

¹⁴ EKM ERA, KKI 13, 272 < Põltsamaa kihelkond – Maret Jäger (1950).

¹⁵ EKM ERA, KKI 22, 22/3 < Jõhvi rajoon – Loreida Raudsep (1955).

¹⁶ EKM ERA, KKI 12, 273 < Simuna kihelkond – Virve Murumaa, Ülo Tedre (1950).

¹⁷ EKM ERA, KKI 13, 271 < Põltsamaa kihelkond – Maret Jäger (1950).

¹⁸ RA, ERA.R-2345.1.90, 18.

¹⁹ EKM ERA, KKI 16, 407/96 < Elva ja Mustvee rajoon – Richard Viidalepp (1950).

tudengid olid aga 1950. ja 1951. aastal oma välitööpraktikaks valitud piirkondades külastanud kõiki kolhoose, mitte vaid silmapaistvaid, nii ei saanud sellest nõukogude kolleegide soovitusel reeglit.

Uue korra kiitus kirjeldustes ja lauludes

Folkloorikogudesse jõudnud tekstide levinud teema oli parem elu nõukogude korra tingimustes. Oli positiivses laadis laule ja vanasõnu elust ühismajandis, kolhoositähtpäevade tähistamise kirjeldusi. Kolhoosis on piisavalt leiba,²⁰ töölisel näevad kõvasti vaeva, kuid saavad ka head palka.²¹ Kolhoosikorra eelistajad tõid enamasti välja materiaalse kasu: „Meil on õks väga hüa kolloos: vilja saa ja kraami saa.”²² Rahvaluulekogudes on ka aktustel esitatud tekste: näiteks on arhiveeritud Kündja kolhoosis maipühade ajal etendatud näidend. See on esitatud kahe naise dialoogina, kes kohtuvad ja kiidavad kolhoosielu: viimaks on küllalt süüa, töodel on abiks tehnika, vanurite ja laste eest kantakse hoolt.²³ Selliseid kolhoosielu heas valguses kajastavaid tekste said folkloristid kasutada näidetena ettekannetes ja artiklites. Värsketes kolhoosides olid tegelikult rasked tingimused: tootmisplaanid olid nii kõrged, et töötajatele maksmiseks jäi vaevalt midagi üle; talunike omand oli võõrandatud ning isiklik majapidamine lubatud vaid väga piiratud vormis; lisaks kõrgetele maksumudele oodati kolhoosnikelt töökohustuste, näiteks teede korrashoiu, tasuta täitmist (Mertelsmann 2009: 84). Mõned informantide väljendatud seisukohad jätsid küll positiivse mulje, kuid neist võis välja lugeda ironiat: „Ei, nüüd kolhoosis on küll tore. Pole muud kui anna takka, kui elu ja tervist on, siis on kohe tore. Siin lõhu või pühapäevad ja ööd läbi, keski ei keela. Palgapäeval saad 100 napsu kah.”²⁴

Tudengid püüdsid oma kogumispäevikutes esitada nõukogude ideaalidele vastavaid töökuse, hariduspüüdluse ja kultuuriharrastuse näiteid. Nii nägi Maret Jäger kommunistlikku töösse suhtumist,²⁵ Ellen Niit kiitis seda, kuidas Tõstamaa kandi rahvas kolhoosikeskuses pühapäeviti raadiot kuulates ennast haris.²⁶ Mõni kiitus on üldisem: nii olla paljud Härmi Pärkma informandid head nõukogude kodanikud.²⁷ Folkloristid on märkinud uue töökorralduse head mõju ja seda, millise usinusega kollektiivselt töötati. Sääraseid seisukohti on väljendatud ilmselt ajakirjanduse mõjul. Põllumajanduse statistikast paistab hoopis tööviljakuse langus, ebatasuva kolhoositöö asemel keskendusid maaelanikud oma aiamaal tegutsemisele (Mertelsmann 2009: 87–88).

²⁰ EKM ERA, KKI 17, 467 (8) < Vastseliina rajoon, M. Gorki nimeline kolhoos – Richard Viidalepp < N. Kuusemägi, 43 a (1951).

²¹ EKM ERA, KKI 12, 77 < Märjamaa kihelkond, Ühisjõu kolhoos – Ülo Tedre < Albert Veesalu, 32 a (1950).

²² EKM ERA, KKI 17, 361/2 < Vastseliina rajoon – Richard Viidalepp (1951).

²³ EKM ERA, KKI 17, 421/34 (3) < Vastseliina rajoon, Perametsa külanõukogu, Kündja kolhoos – Richard Viidalepp < A. Eensalu, 58 a (1951).

²⁴ EKM ERA, KKI 12, 81 < Märjamaa kihelkond – Ülo Tedre < Jüri Pääsup (1950).

²⁵ EKM ERA, KKI 13, 317 < Põltsamaa kihelkond, Lahavere kolhoos – Maret Jäger < Ülo Konsen, snd 1923 (1950).

²⁶ EKM ERA, KKI 12, 351/2 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

²⁷ EKM ERA, KKI 13, 239/62 < Põltsamaa kihelkond – Härmi Pärkma (1950).

Tähelepanuväärseimad kolhoosielu kiitused on loodud seto regilaululistes improvisatsioonides, milles laulikud kiitsid uue korra toodud uskumatut külust. Nagu Andreas Kalkun ja Janika Oras on välja toonud, võib sääraustes hüperboolsetes kirjeldustes, mis kolhoosiküla argipäevast tugevalt erinesid, näha ironiat ja huumorit, aga ehk ka sõnamaagiati, mille kaudu laulus kirjeldatud rikkused tõeks saavad (Kalkun, Oras 2018: 55). Näiteks Anne Vabarna laulis kolhoosidest, mida ta nägi Venemaal 1947. aastal, kui ta oli kutsutud laulma Moskva linna 800. sünnipäevale. Eestis oli sel ajal vaid mõni üksik kolhoos.

Koh õks jo el'i kolhoos,
Ol' tüsse tüü rahvas.
Sääl ol'i õks ka kulladsõ kotusõ
Maŕa hüä' maakõsõ'.
Sääl õls ol'i võiju võso',
Kohopiimä sääl kotusõ'.²⁸

Seto laulikud olid poliitilistel teemadel esinenud juba XX sajandi esimesel poolel. Aktuaalsetest asjadest laulmine ning lauludega oma kogukonnast väljapoole pöördumine näitas regilaulukultuuri moderniseerumist ning laulike kohanemisvõimet (Arukask 2004: 53–54). Arhiiviallike põhjal on keeline otsustada, kas selliseid laule esitati ka siis, kui folkloriste või muud nõukogude folkloorist huvituvat publikut seto külades ei olnud (Kalkun, Oras 2018: 48–49). Suurema osa nõukogude teemalistest regilauluimprovisatsioonidest löid ja esitasid seto laulikud. Kolhoosist rääkivaid laule, sh regilaulu vormis tekste, on aga folkloristidele esitatud mujalgi (vt artikli alguses tsiteeritud teksti). Regilaul oli eesti folkloori esindusvorm ning näiteks õpikutes pühendati rahvaluulealastes peatükkides kõige rohkem tähelepanu eelkõige just sellele (Saarlo 2017a: 119). Regivärsivormis nõukogude teemalisi tekste avaldati eesti rahvakultuuri uue õitsengu näitena ka ajakirjanduses.

1950. aastate alguses oli suuremas osas Eestis aga regilaulu asemel elava folkloorižanrina levinud lõppriimiline rahvalaul. Erinevalt regilauludest löid ja laulsid uuemaid rahvalaule sageli mehed, autorid olid enamasti teada. Lõppriimilisi kolhoosilaule leidis paljudes ühismajandites üle Eesti, tihti esitati neid mõne teise tuntud laulu viisil. Laulud nagu „Sõõni valss” kirjeldasid tublit tööd, tehnoloogia arengut ning soovi kolhoosiga liituda: „Möödas vaevalt aasta, / mis meid kokku tõi / Üksiktalupoegadest / võimas kolhoos siis sai.”²⁹

Sugugi mitte kõikides kolhoosides ei olnud aktiivset laulutraditsiooni: näiteks Tõstamaa vallas Kungla kolhoosis olla vanad laulikud surnud ning uusi tulemas ei olnud, seepärast polnud ka laule kolhoosist.³⁰ Enamasti räägiti folkloristidele, et üldiselt lauldakse koolis õpitud,³¹ raadiost või lauliku-

²⁸ EKM ERA, KKI 6, 354/64 (76) < Setumaa – Eduard Päss < Anne Vabarna (1948).

²⁹ EKM ERA, KKI 12, 15/8 (1) < Märjamaa, kihelkond, Kiire kolhoos – Ülo Tedre < Heino Linna, 12 a (1950).

³⁰ EKM ERA, KKI 12, 525/9 (22) < Tõstamaa kihelkond, Kungla kolhoos – Ellen Niit < Heinrich Kõösel (1950).

³¹ EKM ERA, KKI 12, 172 < Simuna kihelkond, Rahkla kolhoos – Virve Murumaa, Ülo Tedre (1950).

test tuttavaid laule.³² Kolhoosist rääkivaid laule otsides on noored folkloristid sattunud soovitustele intervjuuerida meest, kes purjuspäi teistest kolhoosiliikmetest laule teeb – ent temagi ei esitanud mitte midagi, mis arhiveerimiseks jäädvustatud oleks.³³ Kogujad kohtasid niisiis erinevaid põhjuseid, miks külastatud ühismajandis ei lauldud, ja said soovitusi informantide külastamiseks, kelle looming nõukogulikku positiivsesse raami ei sobinud.

Folkloristidelt oodati lisaks, et nad osaleksid rahvaloomingu tekkeprotsessis, nõnda külastas ja juhendas Richard Viidalepp Riidaja kolhoosis noori luuletajaid. Pikemalt küsitles ta Silvia Põtra, kes oli kirjutanud mitmesugustel nõukogulikel teemadel: kolhoosi asutamine, Nõukogude armee, ülemaailmse rahu soov. Noorel neil oli oma luuletustest mitmeid versioone ja ta esitas neid ilma käsikirjata mälu järgi. Juba 1949. aastal oli Silvia Põder kirjutanud seinalehele luuletuse Kärstnas asuvast Töö kolhoosist: „Kõige hiljem loodi Töö kolhoos / siis kui teised olid juba täies hoos. / Kõhklejaid küll palju oli, / siiski liikmeid ikka tuli.”³⁴

Uskumused ja kombes uues kontekstis

Kombestik ja uskumused olid folkloorikogujate huviobjektiks alates rahvaluulekogumise algusaegadest Eestis. Nõukogude ateistlikku maailmapilti ei sobinud ametlik religioon ega rahvausund, ent viimast salliti kui rahva maailma-vaate arengu näitajat. Nii polnud rahvausundi teema prioriteetne, kuid seda tuli siiski küsitluskavades ja intervjuusituatsioonides ette, peamiselt tavandi kontekstis. Ka kolhoosifolkloori uurijad küsisid mitmesuguste põllupidamisega seotud tavade kohta, kuuldes vastuseks külvist ja kartulipanekust kuuseisu järgi või kuidas esimest kündjat veega kastetakse. Eesti rahvausundit, tavandeid ja kombestikku tundsid vanemad folkloristid juba varasemast ning ka tudengite jaoks oli see rahvaluule. Kolhoosifolkloor pidi aga esindama edasipüüdlikkust – nõukogude retoorika kohaselt puhkes uue korra tingimustes rahvakultuur õitsele, kuid see tähendas peamiselt laulude ja ütluste rohkust, samal ajal kui rahvausund taandus ning kombestik asendus suur osa varasemaid pühi nõukogude tähtpäevadega.

Ka mitmed kolhoosnikud taandasid end rahvausundilistest seisukohtadest, kirjeldades varasemaid tavasid ja uskumusi kui igandlikke. Nii mainiti, et järgitakse vanemaid kombeid, kuid räägiti ka uue korra eelistest vanade tavade ees. Paala kolhoosis alustati heinateo ja puuderaiumisega ilmamärkide ja kuufaaside järgi.³⁵ Pärnumaal Jüriöö kalurikolhoosis pidasid vanemad mehed paadipuude raiumisel silmas kuufaase ja uskusi, et esimene vastutuli mõjutab kalaõnne.³⁶ Teisal olid säärased uskumused ja kombes kõrvale

³² EKM ERA, KKI 12, 408 < Tõstamaa kihelkond, Sööni kolhoos – Ellen Niit < Villi Rand (1950).

³³ EKM ERA, KKI 12, 79 < Märjamaa kihelkond, Kungla kolhoos – Ülo Tedre < Albert Veesalu, 32 a, Mihkel Vriidler, 60 a (1950).

³⁴ EKM ERA, KKI 17, 183/4 (5) < Tõrva rajoon, Kärstna küla – Richard Viidalepp < Silvia Põder (1952).

³⁵ EKM ERA, KKI 13, 213 < Põltsamaa kihelkond, Paala kolhoos – Härmi Pärkma < Helju Vilt, 22 a (1950).

³⁶ EKM ERA, KKI 12, 358/60 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

jäetud: näiteks Rutikvere kolhoosi liikmed soovisid heinateo ning teiste põllutöödega alustada vanade tavade järgi, kuid noor brigadir otsustas, et tööde alguse ja lõpu määravad tema plaanid.³⁷ Märjamaa kolhoosiski ei tehtud enam töid ilnamärkide järgi: vanemad inimesed kurtsid selle üle esimesel aastal, kuid teiseks aastaks olid nad näinud uue lähenemise eeliseid.³⁸

Kolhoosifolkloori sekka on lisaks tavade kirjeldustele sattunud mitmesuguseid rahvausundilisi teateid. Nii jutustas üks 26-aastane brigadir kurjast silmast ning väitis, et keegi ühest teisest kolhoosist oli sel viisil põrsa ära kaetanud.³⁹ Kurja silma kohta räägiti kogujatele mujalgi, kuid enamasti minevikuliselt: näiteks Pajusis olla mõisahärra loomi kaetanud.⁴⁰ Folkloristide uued huvid tekitasid intervjueeritavates mõningast segadust. Anna Lindvere, kellelt Selma Lätt rahvameditsiini kohta küsis, kõneles nii sellest, et kolhoosis on loomaarstid, kui ka mitmesugustest rahvameditsiinilistest haigete lehmade ravimisviisidest.⁴¹ Rahvausundilisi teateid on muude žanritega võrreldes kirja pandud vähe.

Peaaegu kõikides kolhoosides, kus küsiti nõukogulike pühade kohta, oldi neid üheskoos tähistatud. Kolhoositraditsioonidena nimetati kõige sagedamini kogunemisi kiige all, pidulikke aktusi ning söömaaeu. Suurem osa kolhoosidest oli tähistanud oktoobripühi, lõikuspüha, aga ka ENSV aastapäeva ning mõnikord naistepäeva ja maipüha. Mõnel pool loodi pühade puhuks laule, esinesid isetegevuskollektiivid või koolilapsed. Peole kutsuti neidki, kes polnud veel kolhoosiga liitunud.⁴² Huvitav on see, kuidas kirjeldatakse traditsioonilisust. Virve Murumaa on 1950. aasta augustis Padu kolhoosi kohta kirja pannud, et „on saanud kombeks tähistada kolhoosi aastapäeva peoga”,⁴³ vaatamata sellele, et kolhoosid olid üldiselt tegutsenud pisut enam kui aasta ning Padu kolhoos oli juba jõudnud teise kolhoosiga liituda. Eripärasematest üritustest räägiti folkloristidele pikemalt. Näiteks Sööni kolhoos korraldas naaberkolhoosiga võistlused, mille kaotajad pidid teise kolhoosi heaks tegema ühe normipäeva.⁴⁴

Kuid oli ka kolhoose, kus nõukogude tähtpäevade puhul ühisüritusi ei korraldatud. Põltsamaa vallas Punalipu kolhoosis, mis asutati juba 1947. aastal, ei tähistatud riiklikke pühi. Ka maipüha puhul ei korraldatud koosolekut, vaid hoopis maituli. Kirikupühade, nagu lihavõtete, jõulude ja suvistete ajal selles kolhoosis tööle ei mindud, ainult lastel oli koolipäev.⁴⁵ Vaba päeva saamisest olenes ka teistes kolhoosides pühade tähistamine. Märjamaa vallas Tasuja kol-

³⁷ EKM ERA, KKI 13, 147/8 < Põltsamaa kihelkond, Luige kolhoos – Härmi Pärkma < Elmar Hermo, 31 a (1950).

³⁸ EKM ERA, KKI 12, 27/8 < Märjamaa kihelkond, Märjamaa kolhoos – Ülo Tedre (1950).

³⁹ EKM ERA, KKI 13, 148 < Põltsamaa kihelkond, Luige kolhoos – Härmi Pärkma < Elmar Hermo, 31 a (1950).

⁴⁰ EKM ERA, KKI 13, 213 < Põltsamaa kihelkond, Paala kolhoos – Härmi Pärkma < Helju Vilt, 22 a (1950).

⁴¹ EKM ERA, RKM II 27, 121/3 < Kodavere kihelkond – Selma Lätt < Anna Lindvere, 70 a (1949).

⁴² EKM ERA, RKM II 28, 401/2 (1) < Rápina rajoon, Audjasaare küla – Selma Lätt < 65 a mees (1952).

⁴³ EKM ERA, KKI 12, 154 (b) < Simuna kihelkond – Virve Murumaa, Ülo Tedre (1950).

⁴⁴ EKM ERA, KKI 12, 345/9 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

⁴⁵ EKM ERA, KKI 13, 206/7 < Põltsamaa kihelkond, Punalipu kolhoos – Härmi Pärkma < Harry Lettens, 24 a (1950).

hoosis tähistati jõule ja lihavõtteid siis, kui need sattusid nädalavahetusele,⁴⁶ mujal on mainitud, et inimesed on jõulude ja muude pühade ajal tööl, aga pole teada, mida nad õhtuti kodus teevad.⁴⁷ Nõukogude tähtpäevakalendri eesmärgiks oligi kiriklike pühade pidamise lõpetamine (Kreegipuu 2011: 72). Kuid ka muud traditsioonid olid hääbumas: „Marti ei joosta, sõdur tuleb kohe sineliga, mis sa siin jooksed. Lapsed ka vist ei käi. Ei ma pole näind. See pole enam moes.”⁴⁸ On võimalik, et pühasid tähistati edasi, kuid viisil, mis sobis uue ideoloogiaga, näiteks Vastseliina rajooni ühes kolhoosis peeti paabapraasnikut ehk naistepüha põhjendusega: „Vaja üks kokko minna, sis kolhoos edene ja lät häste.”⁴⁹

Nõukoguliku diskursusega sobitumine

Ootused, millist rahvaluulet maarahvas esitama peaks, olid kõrged juba enne kolhooside loomist. 1948. aasta suvel toimunud ekspeditsioonil koguti Setomaalt ainult üheksa nõukogudeteemalist improvisatsiooni ning needki – nagu leidis Veera Pino – ei olnud oma laadilt piisavalt deklaratiivsed. Kuid Pino arvates ei olnud probleemiks mitte laulikute oskused, vaid see, et Setomaal ei olnud veel kolhoose ning seetõttu ei saanudki lauljad olla kursis nõukogude külaeluga (Pino 1950: 76–77). Hiljemgi improviseerisid seto laulikud küll nõukogude teemadel, muu hulgas elust kolhoosikülas, kuid sageli ei sobinud neis esitatud väljendid või isegi terve laul sellega, mida nõukogude folkloorina otsiti. Nii võisid laulud lähemal uurimisel paista lausa riigivastased. Lauludes kohtusid kaks omavahel sobimatut vormelkeelt: nõukoguliku diskursuse stampväljendid ja regilaulu kujundlik keel (Kalkun, Oras 2018: 53). Richard Viidalepp, kes käis 1951. aastal rahvaluulet kogumas Vastseliina piirkonnas, ootas lauljatelt senisest rohkemate teemade käsitlust ja kaasaegsemat kujundikeelt. Tüüpiline oli oma kolhoosi kiitus, regilaulu vormielementidega lauludes muutus aga kolhoosielu kirjeldus fantastiliseks, näiteks „kus need kuked söövad kulda, kuked kulda, kanad karda” – seda pidas Viidalepp aga ebasobivaks.⁵⁰

Tudengite ootused leida mitmekesist kolhoosidest rääkivat rahvaluulet sageli ei täitunud, nii nentis üliõpilane Maret Jäger:

Kokkuvõtteks võib öelda, et olin välja läinud tegelikult suuremate lootustega saada head kolhoosiainelist folkloori, kuid nagu selgub, on seda seal võrdlemisi vähe. Minu kogu põhjal võib järeldada, et alget on aga siiski olemas. Leidub aga siiski ka veel mõningaid vanade kommete rudimente (seda küll peamiselt

⁴⁶ EKM ERA, KKI 12, 103 (4) < Märjamaa kihelkond, Tasuja kolhoos – Ülo Tedre < Raimond Lissmann, 27 a (1950).

⁴⁷ EKM ERA, KKI 12, 172 < Simuna kihelkond, Rahkla kolhoos – Virve Murumaa, Ülo Tedre (1950).

⁴⁸ EKM ERA, KKI 12, 124 (2) < Märjamaa kihelkond, Märjamaa alev – Ülo Tedre < Kustas Opi, 52 a (1950).

⁴⁹ EKM ERA, KKI 17 516/7 (68) < Vastseliina rajoon, M. Gorki nimeline kolhoos – Richard Viidalepp < Taarka Leppoja, snd 1898 (1951).

⁵⁰ RA, ERA.R-2345.1.90, l 147–148.

vanemate kolhoosnike juures). Noorem generatsioon loob aga uut sotsialistlikku kultuuri.⁵¹

Üliõpilased olid loengutes tutvunud nõukogude folkloori näidete ja teooriaga. 1950. ja 1951. aastal kogumispraktika keskseks teemaks valitud kolhoosifolkloori leidmine oli raske, aga tudengite tööd hindasid õppejõud enamasti küllaldaseks. Ainsa kriitikana on neile ette heidetud, et kogutud materjalid ei näidanud seda, kuidas on muutunud „kolhoosnike sotsialistliku teadlikkuse arenemine”.⁵² Seega olid tudengid täitnud kogumisülesande nii hästi, kui neilt oodati, kuigi nad ise sageli oma tööga rahule ei jäänud.

Kolhoosifolkloori koguma saadetud tudengitel olid ootused ka folkloori üldlase laadi osas – nad otsisid materjale, mis paistsid neile autentsed ja arhailised. Tudengid Maret Jäger ja Härmi Pärkma külastasid metsanurgas asuvat Umbusi küla, mille kohta leidis Jäger: „Üldiselt olime Umbusist täiesti pettunud, sest siin polnud jälgegi ebausust ega muust taolisest, mida lootsime leida.”⁵³ Ellen Niit kirjutab kolhoosist Tõusev Täht, et kolhoos ei paku erilist huvi, kuna asub keskusele (Tõstamaale) liiga lähedal.⁵⁴ Intervjueeritavatel oli endalgi ettekujutus sellest, milline rahvaluule olema peaks. Nii öeldi Tõstamaa kandis 1950. aastal sealseid kolhoose külastanud folkloristidele sageli, et seal pole mingit rahvaluulet ning otsitava jaoks tasuks Kihnu minna.⁵⁵ Sellest paistab, et nii kogujad kui ka uuritavad kogukonnad ei hinnanud kolhoosikülas loodud ja käibivat kultuuri niivõrd uurimisväärses kui rahvaluule vanemaid vorme.

Folkloristid ja tudengid puutusid kokku nähtustega, mis ei sobinud ei nende ootuste ega ametliku ideoloogiaga. Kogumispäevikus üritati siiski enamasti lisada positiivseid seisukohti nõukoguliku arengu kohta. Ebasobivad väited sai lihtsalt minevikuliseks muuta: näiteks Ellen Niit kirjutas oma päevikus, et Pootsi kandis suhtutakse kooliharidusse sallimatult, ent arhiveeritud käsikirjas on verb parandatud minevikuvormi.⁵⁶ Päevikud esitati arhiivile puhtaks kirjutatud hästiloetavas vormis, kus kirjavigu ette ei tulnud – säärane parandus on niisiis ette võetud ideoloogiliselt sobivama seisukoha väljendamiseks.

Otsest kolhooside kriitikat on rahvaluulekogujad mahendanud või pole seda kirja pannud. Kolhoosid polnud veel igal pool tavaliseks nähtuseks saanud. Viidalepp kuulis 1949. aastal, kuidas mööduvaid kolhoosnikke eriliseks peetakse: „Nende kohta üteldi: „Näe, Mõla kolhoosnikud lähevad heinamaale!” Kolhoos näib siin rajoonis olevat veel uudiseks ja harulduseks.”⁵⁷ 1940. aastatel tuli rahulolu uue süstemiga harva ette ning kui kogujad puutusid kokku positiivse suhtumisega, võis see isegi üllatav paista: „Äärmiselt korras tubades näen laual ÜK(b)P ajaloo lühikursust ja kuulen esmakordselt pooldavat

⁵¹ EKM ERA, KKI 13, 269 < Põltsamaa kihelkond – Maret Jäger (1950).

⁵² RA, EAA.5311.63.19a, l 85–86.

⁵³ EKM ERA, KKI 13, 269 < Põltsamaa kihelkond – Maret Jäger (1950).

⁵⁴ EKM ERA, KKI 12, 345 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

⁵⁵ EKM ERA, KKI 12, 339/40 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

⁵⁶ EKM ERA, KKI 12, 372 < Tõstamaa kihelkond – Ellen Niit (1950).

⁵⁷ EKM ERA, KKI 16, 56 < Setumaa – Richard Viidalepp (1949).

suhtumist kolhoosisüsteemi.⁵⁸ Selle tekstikoha kõrvale on arhiivikoites kirjutatud harilikult pliiaitsiga küsimärk, kuid seda pole köitest kustutatud.

Vaid üksikuil juhtudel on rahvaluulekogujad intervjuerinud kolhoosiküla elanikke, kes ei olnud ühismajandiga liitunud. Toon oli neutraalne, mitte hukkamõistev.⁵⁹ Kui folkloristidele kirjeldati võitlust kulakute vastu, kasutasid intervjueeritud selleks enamasti ajakirjandusest tuntud väljendeid. Nõukogulikus käsitluses identifitseeriti kulakuid majanduslike kriteeriumide järgi, kuid eelkõige oli kulakuks määramine poliitiline otsus. Kulakutalude maksukoormus oli suurem kui teistel majapidamistel, neil oli keelatud kolhoosi astuda (Jääts 2004: 138–139). Enamasti räägiti kulakutest minevikus: see klass olevat likvideeritud või mainitakse kulakutest tühjaks jäänud talusid, kus nüüd olla uued elanikud.⁶⁰ Kuid mõnes kolhoosis oli kokkupuuteid kulakutega hiljemgi: „Üks neist suutis pugeda ka kolhoosi, kuid avastati ja heideti kolhoosist välja.”⁶¹ Selles nõukogulikus diskursuses oli aga ka erandeid: Tapiku kolhoosis öeldi, et osa talunikke tehti kulakuteks ilma põhjuseta või isiklikel põhjustel.⁶² Kuigi kulakuid enam ei olnud, paistis ühele informandile, et kolhoosiski olid klassivahed: „Ega moonakat ei sallitud. Praegugi veel kolhoosis vahe, peremees põlastab asunikku, aga see on sama kolhoosnik, vaata, et parem veel.”⁶³ Kulakute ja üleüldiselt sotsiaalse kihistumise kriitika sobis hästi nõukogude diskursusega.

Kuid ka kriitika teiste kolhoosnike kohta oli kolhoosifolkloori tüüpiline osa. Teistest vähem töötanud kolhoosiliikmetest tehti pilkavaid laule,⁶⁴ neile anti hüüdnimesid⁶⁵ või kurdeti nende väidetava laiskuse üle.⁶⁶ Mainiti alkoholi-probleeme: „Rahvas sui töötab küll, talvel joo ka küll.”⁶⁷ Sageli olid sellised kriitilised tekstid esitatud seinalehtedes, mille materjali kohta tegid folkloristid välitööde käigus kolhoosikeskuses märkmeid. Näiteks kolhoosi Võidulipp esimeses seinalehes oli kirja pandud laul, milles räägiti kolhoosnike vigadest: esimees ei teinud vajalikke muudatusi ja karjafarmi juht oli laisk; seda lauldi edaspidigi.⁶⁸ Tekstide kõrval ilmus seinalehtedes pilte: Paala kolhoosis näi-

⁵⁸ EKM ERA, RKM II 17, 41 < Pärnumaa – Tiiu Soonets (1948).

⁵⁹ EKM ERA, KKI 20, 283/4 < Jõhvi rajoon – Loreida Raudsep, Helgi Kihno (1955).

⁶⁰ EKM ERA, KKI 13, 143/8 (19) < Põltsamaa kihelkond, Luige kolhoos – Härmi Pärkma < Elmar Hermo, 31 a (1950).

⁶¹ EKM ERA, KKI 17, 406/7 (14) < Vastseliina rajoon, Kündja kolhoos – Richard Viidalepp < Ferdi Kallas, u 45 a (1951).

⁶² EKM ERA, KKI 13, 329 < Põltsamaa kihelkond, Tapiku kolhoos – Maret Jäger < Marie Peters, snd 1897 (1950).

⁶³ EKM ERA, KKI 12, 35 (8) < Märjamaa kihelkond, Märjamaa kolhoos – Ülo Tedre < Otto Saviir, 66 a (1950).

⁶⁴ EKM ERA, KKI 27, 98/9 (3) < Hiiumaa, Kiisi küla – Richard Viidalepp < Tiiu Elbeg, 65 a (1954).

⁶⁵ EKM ERA, KKI 27, 106 (1) < Hiiumaa, Orjaku küla – Richard Viidalepp < Valter Teesalu, 25 a (1954).

⁶⁶ EKM ERA, KKI 13, 196 < Põltsamaa kihelkond, Luige kolhoos – Härmi Pärkma < Gustav Remmelgas, 81 a (1950).

⁶⁷ EKM ERA, KKI 12, 126 (5) < Märjamaa kihelkond, Märjamaa alev – Ülo Tedre < Maria Andresmaa, 65 a (1950).

⁶⁸ EKM ERA, KKI 12, 65/9 < Märjamaa kihelkond, Ühistöö kolhoos – Ülo Tedre < Kalju Ojasalu, 33 a (1950).

teks karikatuurid laiskadest töölistest.⁶⁹ Kriitika tööluusi vastu oli levinud ka ajakirjanduses, propagandaelementide kõrval on oluline märgata, et teiste kolhoosnike töökus ja laiskus olid midagi, millega maainimesed igapäevaelus kokku puutusid (Kalkun, Oras 2018: 48). Kuigi selline pilkav kriitika oli ajakirjandusest mõjutatud, ei paista need materjalid mitte ainult nende loojate ja levitajate uue korraga sobiva meelsuse sümbolitena, vaid eelkõige külas levivate pingete väljendamise vahendina.

Folkloristid olid kolhooside kohta esitatud kriitika välitöömärkmetesse üleskirjutamisel üsna ettevaatlikud. Kui kolhoosifolkloori kontekstis kirjeldatai folkloristidele kohalikke probleeme, siis enamasti olid need seotud mõne isikuga või konkreetse kolhoosi töökorraldusega, mitte uue korra kriitikaga. Nii olla näiteks esimehe vahetus rikkunud tööatmosfääri.⁷⁰ Kirjaoskamatu laulik Taarka kurtis Viidalepale, et ta ei tea, kas tema tööpäevad kolhoosis on õigesti kirja pandud.⁷¹ Vaid harva pani mõni koguja kirja põhjalikuma kriitika mõne kolhoosi suhtes: Tapiku kolhoos oli rahvaluuletudengitele ehmatav näide halvasti organiseeritud tööst ja ühistegevustest.⁷² Maret Jäger arvas, et „Tapiku vabariigiks” kutsutud küla vastuseisus kolhoosikorrale tasub põhjusi otsida probleemidest varasema juhtkonnaga, kuid lisas teisel ka, et „klassivaenlased” tunnevad end sellises kauges nurgas tõenäoliselt paremini.⁷³ Kuid sellised kriitilised noodid jäid erandiks, enamik kolhooside kirjeldustest tõi eelkõige esile ühismajandite positiivset mõju külaühiskonnale.

Ühismajandid artiklites ja uurimustes

1951. aasta veebruaris osalesid Richard Viidalepp, Selma Lätt, Salme Lõhmus ja Erna Normann Moskvast teaduslikul sessioonil. Viidalepp tutvustas Eesti kolhoosifolkloori ettekandes, mille peamiseks allikaks olid 1950. aasta suvel kogutud materjalid. Seni kogutud folkloori puudusi õigustas Viidalepp sellega, et kolhoositeema on kogujatele uus ning kaasnevaid probleeme ei pane kogujad veel nii hästi tähele kui materjalide puhul, mida nad on harjunud koguma. (Ahven 2007: 98) Selline tähelepanek on huvitav: paljud kogujad olid tudengid, keda ei oleks tohtinud väljakujunenud harjumused rahvaluulekogumisel veel segada. Viidalepp väitis, et kogutud materjalide põhjal on siiski näha folkloori muutumist kolhoosisüsteemis. Probleemaatiline oli see, et välitööd toimusid enamasti suvel, mil polnud võimalik jälgida erinevate nõukogude tähtpäevade tähistamist.⁷⁴ Kuid igal juhul näitas Viidalepp, et Eestiski levib nõukogude folkloor ning uurijad on selle kogumisest huvitatud.

Uue ainese tutvustamine Eesti ajakirjanduses oli üks folkloristide ülesannetest. Nii kirjutas Heldur Niit 1950. aastal ajalehes Sirp ja Vasar artikli

⁶⁹ EKM ERA, KKI 13, 208/14 (28) < Põltsamaa kihelkond, Punalipu kolhoos – Härmi Pärkma < Helju Vilt, 22 a (1950).

⁷⁰ EKM ERA, KKI 20, 30/37 < Jõhvi rajoon – Loreida Raudsep, Helgi Kihno (1955).

⁷¹ EKM ERA, KKI 17, 341 < Vastseliina rajoon – Richard Viidalepp < Darja Leppoja (1951).

⁷² EKM ERA, KKI 13, 277 < Põltsamaa kihelkond – Maret Jäger (1950).

⁷³ EKM ERA, KKI 13, 326/31 < Põltsamaa kihelkond, Pauastvere kolhoos – Maret Jäger < Jaan Mandi, 51 a (1950).

⁷⁴ RA, ERA.R-2345.1.90, 13–4.

„Kolhoosifolkloor nõuab endale täit eluõigust”. Artikli pealkirja kohaselt on folklooril aktiivne roll, see tekib tahes-tahtmata ning rahvaluule levikut pais-tavad takistavad hoopis välised faktorid (Niit 1950: 7). Aasta hiljem kirjutas kirjandusmuuseumi teaduslik töötaja Selma Lätt artikli nõukogude folkloorist, kirjeldades kolhoosifolkloori tüüpilisima žanrina rahvalaulu, aga mainis ka vanasõnu ja isetegevuslaste loodud näidendeid (Lätt 1951: 6). Folkloristid kirjutasid nii kohalikes kui ka üleriigilistes ajalehtedes ülevaateid välitöödest, tsiteerisid huvitavamaid palasid ning kirjeldasid tööde käiku (nt Viidalepp 1951). Sellised artiklid üritasid kolhoosifolkloori normaliseerida, lastes sel paista tavalise ja igal pool esineva fenomenina.

Kolhoosifolkloorist ei ilmunud Eestis – erinevalt Lätist (Ancelāne, Greble 1952) – ühtegi teaduslikku erikäsitlust. Siiski avaldati kolhoosifolkloori käsitlevaid tekste õpikutes, näiteks kaheksanda klassi kirjandusõpikus oli nõukogude folkloori all eraldi alapeatükk kolhoosifolkloorist (Sõgel 1953). Kohe pärast ilmumist toimus õpiku sisu üle põhjalik diskussioon, sealjuures oli oluliseks kriitikapunktiks õpikus esitatud nõukogude folkloor (nt Niit 1954: 877; Kään 1954). Uus, redigeeritud väljaanne ilmus neli aastat hiljem ilma nõukogude folkloori peatükita (Sõgel 1957). Ka tudengid ei kirjutanud kolhoosifolkloorist lõputöid. Isegi stalinismiperioodil olid diplomitööde teemad nn vanema folkloori valdkonnast.

Nii jäigi kolhoosifolkloor peamiselt ajaleheartiklite ning arhiivmaterjalide teemaks. See ei paistnud 1950. aastate alguses olevat folklooriliik, mille järele arhiivis sageli küsiti: vaid mõnel harval korral on see rahvaluule osakonna külalisteraamatus uurimisteemana kirja pandud. Eesti rahvaluuleteadlased tegid nii palju, kui neilt oodati: kolhoosifolkloori koguti, seda tutvustati nõukogude kolleegidele ning laiemale avalikkusele. Kuid seda ei analüüsitud teaduslikult ega koostatud ainult sellist folkloori tutvustavaid tekstikogumikke. Ajakirjandusest jäi mulje kolhoosifolkloori rohkusest ja mitmekesisusest, kuid ajastuomases positiivses stiilis kirjutatud artiklites ei kajastunud kolhoose optimistlikus laadis kirjeldavate rahvaluuletekstide leidmise probleemid.

Kokkuvõte

Stalinismiperioodil koguti ja arhiveeriti kolhoosifolkloorina mitmesuguseid materjale. Kolhoosifolkloori küsitluskava laadist tulenevalt on arhiveeritud palju kultuuriharrastuse ja majandusliku edasijõudmise kirjeldusi, kuid ka mitmesuguseid rahvaluuletekste: kõige enam laule ja tähtpäevade tähistamise kirjeldusi, aga toonasest rahvaluulemääratlusest tulenevalt ka seinalehtedes avaldatud luuletusi. Mõned vanemast pärimusest tuntud laulud, nagu ka mitmesugused folkloori lühivormid olid kohandatud kolhoositeemaliseks. Tänapäeval on raske öelda, kas need olid päriselt käibel või peeti selliseid materjale lihtsalt folkloristidele esitamiseks sobivaks.

Kolhoosifolkloori kogusid suures osas tudengid, kellele see oli üks esimesi välitöökogemusi. Kuigi nad olid ülikoolis tutvunud nõukogude folkloori teooriaga ning nende eesmärgiks oli informatsiooni leidmine just kolhooside kohta, olid nad huvitatud ka muust, sageli vanemast rahvaluulest, ning pettunud neile esitatud materjalide laadis – mõlema kohta jäi näiteid vajaka.

Nii õppisid tudengid vähem seda, kuidas ülikoolis nõukogude folkloori kohta õpitut praktikas rakendada, rohkem aga seda, kuidas materjali ootuspäraselt ja sobivalt esitada. Kogumisest tekkinud frustratsioon on näha eriilmelistes välitööpäevikutes.

Kolhoosifolkloori olukord paistab teistsugune, kui vaadata selle kohta ajakirjanduses ilmunut. Artiklites toretsevad väited uue korra tingimustes õitsele puhkenud rahvakultuurist ning tsiteeritakse mitmesuguseid folklooripalasisid, eelkõige laule. Nii jääb mulje, et üle Eesti oli levinud ühismajandite ülistamine ning kolhoosikorra tingimustes oli rahvakultuur paremas seisus kui kunagi varem. Kolhoosifolkloori tutvustanud kirjutised tekitasid illusiooni nõukogude rahvaloomingu rohkusest ja mitmekesisusest, see paistis paljude inimeste igapäevaelu normaalse osana. Seeläbi sai folkloristika õigustada oma olemasolu teadusharuna, kirjeldades uut nõukogulikku kultuuri, aga ka pakuda allikmaterjali ajaloolastele, kirjanikele ja kunstnikele.

Tänapäeval on kolhoosifolkloorina kogutud materjalid Teise maailmasõja järgset külaolustikku kirjeldavad huvitavad allikad. Folkloristide küsimustele antud vastused näitasid mõistagi eelkõige seda, mida küsitajatele esitleda taheti – suhtumine kulakutesse või rahvausundisse olid tundlikud teemad, kus üleskirjutajatele anti tõenäoliselt ideoloogiliselt õigeid vastuseid. (Enese)tsensuurist hoolimata peegelduvad ühismajanditest kogutud materjalid rahvakultuuri teisenemist: uue töökorralduse mõjul muutus näiteks põllundus- ja kalendrikombestik. Eelkõige on kolhoosifolkloori kogumine näide sellest, kuidas folkloristid, rahvaluuletudengid ja värskete ühismajandite liikmed nõukoguliku diskursusega kohaneda püüdsid.

Käsikirjalised allikad

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) käsikirjalised kogud

EKM arhiiv – Eesti Kirjandusmuuseumi arhiiv

EKM ERA, EFAM – Eesti Folkloristika Ajaloo materjale

KKI – Keele ja Kirjanduse Instituudi käsikirjaline rahvaluulekogu

RKM – Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim (Riikliku) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna käsikirjaline rahvaluulekogu

Rahvusarhiiv (RA)

ERA.R-2345 – Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut

EAA.5311.63 – Tartu Ülikool, Kirjanduse ja rahvaluule osakond

Kirjandus

Ahven, Eeva 2007. Pilk paberpeeglisse. Keele ja Kirjanduse Instituudi kroonika 1947–1993. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Ancelāne, Alma, Greble, Vilma 1952. Latviešu padomju folklorā. Rīga: Latvijas PSR zinātnu akadēmijas izdevniecība.

Arukask, Madis 2004. 20. sajand setu regilaulukultuuris ning Anne Vabarna pöördumislaulud. – Setumaa kogumik 2. Tallinn: Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, lk 41–55.

- EE 1936 = Eesti Entsüklopeedia VI. Peatoim R. Kleis. Tartu: Loodus.
- Gorky, Maksim 1977. Soviet literature. – Maxim Gorky, Karl Radek, Nikolai Bukharin, Andrey Zhdanov jt, Soviet Writers' Congress 1934. Debate on Socialist Realism and Modernism. London: Lawrence & Wishart, lk 25–69.
- Goršič, Ave 2019. 'All material is available' – the contribution of Mary Kaasik and Gustav Kallast. – Track Changes: Reflecting on a Transforming World. SIEF, Santiago de Compostela, 14–17th of April 2019. Göttingen.
- Haberman, Alice 1949. Riiklik Kirjandusmuuseum teadusliku uurimisbaasina. – Riikliku Kirjandusmuuseumi aastaraamat 1. Tartu: Teaduslik Kirjandus, lk 5–31.
- Howell, Dana Prescott 1992. The Development of Soviet Folkloristics. New York: Garland Publishing.
- Jääts, Indrek 2004. Sotsialistlik põllumajandus. Varane kolhoosiaeg Oisu piirkonnas Järvamaal. – Akadeemia, nr 1, lk 132–168; nr 2, lk 393–422.
- Kalkun, Andreas, Oras, Janika 2018. „Stalin is a wise man, Lenin was a little bird.” On creating soviet folklore in the Seto region during the Stalin era. – Res Musica, nr 10, lk 41–62.
- Kogumistöö... 1948 = Kogumistöö juhendaja rahvaluule alal 1. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- Kreepuu, Tiiu 2011. Tähtpäevakalendri kujunemisest Nõukogude Eestis aastatel 1945–1985. – Tuna, kd 14, nr 2, lk 68–90.
- Krementsov, Nikolai 1997. Stalinist Science. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kulasalu, Kaisa 2013. Immoral obscenity: Censorship of folklore manuscript collections in late Stalinist Estonia. – Journal of Ethnology and Folkloristics, nr 7, lk 49–64.
- Kulasalu, Kaisa 2017. From Estonian Folklore Archives to Folklore Department of the State Literary Museum: Sovietization of folkloristics in late Stalinist Estonia. – Mapping the History of Folklore Studies: Centers, Borderlands and Shared Spaces. Toim Dace Bula, Sandis Laime. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, lk 132–153.
- Kään, Heino 1954. Mõtteid „Eesti kirjanduse ajaloo” I osa puhul. – Nõukogude Õpetaja, nr 19, lk 3.
- Lätt, Selma 1951. Kaasaegse rahvaluule kogumisest. – Sirp ja Vasar 12. V, lk 6.
- Mertelmann, Olaf 2009. Living on a Stalinist kolkhoz: Peasant survival strategies in Estonia. – Daugavpils Universitāte Humanitāro Zinātņu Vēstnesis, nr 15, lk 83–94.
- Miller, Frank J. 1990. Folklore for Stalin: Russian Folklore and Pseudofolklore of the Stalin Era. Armonk, NY–London: M.E. Sharpe.
- Niit, Heldur 1950. Kolhoosifolkloor nõuab endale täit eluõigust. – Sirp ja Vasar 23. IX, nr 38, lk 7.
- Niit, Heldur 1954. Eesti kirjanduse ajaloo õpikust. Õpik, mida on vaja põhjalikult parandada. – Looming, nr 7, lk 875–878.
- Oinas, Felix J. 1973. Folklore and politics in the Soviet Union. – Slavic Review, kd 32, nr 1, lk 45–58.
- Oras, Janika 2008. Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm: arhiivitekstid, kogemused ja mälestused. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

- Panchenko, Alexander 2012. *Russia. – A Companion to Folklore*. Chichester: Wiley–Blackwell, lk 426–441.
- Pino, Veera 1950. ENSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi 1948. a. ekspeditsioon Kagu-Eestisse: kriitiline analüüs. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. [Auhinnatöö.]
- Pollock, Ethan 2006. *Stalin and the Soviet Science Wars*. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- Saarlo, Liina 2017a. *Regilaul* in the political whirlpool: On collecting *regilaul* in Northeast Estonia in the second half of the 1950s. – *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, nr 67, lk 115–142.
- Saarlo, Liina 2017b. Regilaul tuulte pöörises. Eesti folkloristid poliitiliste muutuste ajajärgul 20. sajandi keskel. – *Methis. Studia humaniora Estonica*, nr 20, lk 27–54.
- Saarlo, Liina 2018. Sovetiseerimine kui eesti rahvusliku folkloristika konservant. – *Keel ja Kirjandus*, nr 1–2, lk 136–152.
- Saarlo, Liina 2019. Kalevipoeg ja Dobrõnja. Rahvaluule kogumisest Alutagusel 1950. aastatel. – *Pildi sisse minek*. (Tänapäeva folkloorist 11.) Toim Eda Kalmre. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, lk 15–58.
- Sokolov, Juri 1947 [1938]. *Folkloori olemus ja folkloristika historiograafia*. Tlk Rudolf Kulpa. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- Sõgel, Endel 1953. Eesti kirjanduse ajalugu 1. Õpik keskkooli VIII klassile. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Sõgel, Endel 1957. Eesti kirjanduse ajalugu 1. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Viidalepp, Richard 1951. Rahvaloomingu õitseng kolhoosikorra tingimustes. – *Uus Elu*, 14. VII.

Kaisa Langer (sünd 1988), MA, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi doktorant (Ülikooli 16, 51003 Tartu), kaisa.langer@ut.ee

The collection and research of kolkhoz folklore in early Soviet Estonia

Keywords: Soviet folklore, Stalinism, fieldwork, representation

In early Soviet Estonia, folkloristics had to conform to the new ideology. The institutions were reorganised, the previous work was re-evaluated, while new folklore on Soviet topics was expected to be collected, published and studied. The directions on what and how to study came from Soviet research conferences visited by Estonian scholars.

Recommendable Soviet folklore such as, for example, materials about the Great Patriotic War or worker movement being hard to find, kolkhozes looked a more promising terrain. As soon as in 1950, a year after mass collectivisation in Soviet Estonia, folklorists and folklore students were interviewing kolkhoz members in the hope of finding suitable folklore. The material archived as kolkhoz folklore includes songs, proverbs, sayings, descriptions of traditions and also the fading of certain customs, but a bulk of this material consists merely of information about the kolkhozes without any folkloric content. Especially for students, this was an unwelcome outcome.

The materials that did match the Soviet paradigm were analysed and presented at conferences, but kolkhoz folklore never made a topic of research in Soviet Estonia as after the death of Stalin folklorists gave up the endeavour altogether. Nevertheless the examples gained were optimistically presented in newspapers and school books as the typical folklore of the time.

The very fact that kolkhoz folklore was collected and the ways it was presented served to normalise the system of collective farms. The work on Soviet folklore instrumentalised the discipline of folklore studies. Although folklorists themselves abandoned this kind of ideological work after Stalinism, there were some volunteer collectors who still regarded kolkhoz folklore as a relevant topic. In summary, for the folklorists kolkhoz folklore was a tool to survive the politically complicated years and for the discipline to be fitted in the Soviet model in order to enable folkloristic research to go on.

Kaisa Langer (b. 1988), MA, University of Tartu, doctoral student (Ülikooli 16, 51003 Tartu), kaisa.langer@ut.ee